

Hospodářská arbitráž v socialistických zemích

FRANTIŠEK KLIMES

ÚVOD

Socialistická ekonomika se neustále kvantitativně a kvalitativně vyvíjí. Vedle prostředků extenzivního a intenzivního rozvoje národního hospodářství je kladen velký důraz na právní nástroje, napomáhající především řízení národního hospodářství. Kromě typických nástrojů řízení, ke kterým patří zejména plánování, financování a organizace hospodářské činnosti, zakotvených v hmotněprávních předpisech, plní velmi důležitou úlohu v oblasti řízení národního hospodářství, a tím i při uskutečňování hospodářskoorganizačnické funkce socialistického státu, orgány hospodářské arbitráže, a to v několika směrech. Orgány hospodářské arbitráže zajišťují v případě potřeby realizaci a především ochranu vymezené oblasti hospodářskoprávních vztahů, které vznikají při řízení národního hospodářství a při hospodářské činnosti socialistických organizací, a to zejména při rozhodování hospodářských sporů mezi těmito subjekty.

Hospodářská arbitráž, která se svým postavením, organizací a úkoly liší od ostatních státních orgánů se podílí s využitím svých speciálních oprávnění přímo na zajišťování vztahů mezi socialistickými organizacemi, zejména dodavatelsko-odběratelských, které má možnost upravovat a měnit, a tak napomáhá k realizaci úkolů, vyplývajících z národohospodářských plánů.

Vzhledem k naznačenému poslání a úkolům mají orgány arbitráže důležité postavení v systému státních orgánů převážné většiny socialistických zemí a dosavadní praxe ukazuje, že úloha a postavení orgánů arbitráže, zejména státní, je nadále posilována. O tom svědčí i ta skutečnost, že orgány státní arbitráže, jejichž posláním je rozhodování hospodářských sporů mezi podniky, zařízeními a organizacemi byly institucionálně zakotveny i v nové Ústavě Svazu sovětských socialistických republik z roku 1977, která poprvé v podmínkách socialismu zakotvuje všelidové společenské a státní zřízení.

Hospodářská arbitráž si vzhledem ke všem svým specifikům oprávněně získala nejen samostatné postavení mezi státními orgány, ale stále častěji se stává i objektem vědeckého zkoumání. Tomu nasvědčuje skutečnost, že se problematika hospodářské arbitráže, ať již se týká jejího charakteru,

povahy, postavení nebo některých dílčích aspektů, ve značné míře vyskytuje v teoretickoprávní literatuře socialistických zemí. To byla také jedna z hlavních příčin, vedoucích k napsání této statě jejímž záměrem je, bez hlubší teoretické analýzy, která ani není vzhledem k rozsahu zpracování možná (přestože se práce některým teoretickoprávním otázkám nevyhýbá), zpracovat celkový přehled problematiky arbitráže a arbitrážního řízení, eventuálně jiných způsobů rozhodování hospodářských sporů v socialistických státech.

Práce poskytuje možnost seznámit se s institucionálním zajištěním rozhodování hospodářských sporů (v němž došlo v posledních letech v některých státech k novým úpravám, o nichž dosud nebylo v naší literatuře souhrnně pojednáno), jednak porovnat jeho společné principy i specifické rysy vyskytující se v některých socialistických zemích.

I.

VZNIK ARBITRÁŽNÍCH ORGÁNŮ

Orgány arbitráže mají již přes padesát let své pevné místo v socialistické společenské soustavě. Historický mezník vzniku státní arbitráže nutno hledat ve 20. letech v Sovětském svazu v podmínkách přechodu k programu Nové ekonomické politiky, spojené se širokým rozvojem socialistické hospodářské soustavy,¹⁾ kdy usnesením Všeruského ústředního výkonného výboru a Rady lidových komisařů ze dne 21. září 1922 bylo schváleno Nařízení o způsobu projednávání majetkových sporů mezi institucemi a podniky.²⁾ Projednávání těchto sporů bylo vyňato z pravomoci soudů a svěřeno arbitrážním komisím, které byly vytvořeny ústředně — při Radě práce a obrany a v místech — při oblastních a též guberniálních ekonomických radách.³⁾

Vznik arbitrážních orgánů v ostatních socialistických zemích časově spadá do přelomu 40. a 50. let, kdy v souvislosti s vítězstvím národních a demokratických revolucí v těchto zemích docházelo k vytváření a rozvoji socialistického (především státního všelidového) vlastnictví, vytváření centrálních plánů a ostatních nástrojů řízení národního hospodářství.⁴⁾

Soustava arbitrážních orgánů v jednotlivých zemích nebyla po vzniku těchto orgánů jednotná. V zásadě se vytvářel dvojí systém orgánů státní arbitráže.

První systém, který je typický pro Sovětský svaz a který se po jeho vzoru uplatnil též v Bulharsku, Československu, Maďarsku, Rumunsku a Jugoslávii je charakterizován tím, že se arbitrážní orgány různých stupňů vytvářely při ústředních orgánech (vláda, rada ministrů, ministerstva

¹⁾ Viz např. *Ekonomičeskaja gazeta*, 39/1972.

²⁾ SU RSFSR č. 60/1922.

³⁾ A. A. Dobrovolskij: *Arbitražnyj proces v SSSR*, IMU 1973, str. 24.

⁴⁾ V roce 1949 vznikla státní arbitráž v Polsku, Rumunsku, v roce 1950 v Bulharsku, Československu a Maďarsku, v roce 1951 v NDR.

aj.) na straně jedné a na druhé straně při územních (místních a krajských) orgánech státní moci.

Vedle zmíněné soustavy státní arbitráže je tento systém charakterizován též souběžným vytvářením resortních arbitráží.⁵⁾ Jednotlivé arbitrážní orgány jsou podřízeny tomu státnímu orgánu (jednalo se o orgány státní správy), při kterém byly zřízeny. Pokud se jedná o charakter arbitrážního procesu v tomto systému, je řízení zásadně jednoinstanční. Dozor nad rozhodováním arbitrážních orgánů je v tomto systému realizován zásadně tím orgánem státní správy, kterému je příslušný arbitrážní orgán podřízen.

Odlišný systém výstavby a organizace arbitrážních orgánů, charakterizovaný jako monolitní, vznikl původně v NDR a Polsku, v současné době je uplatněn v Československu. Pro tento systém je typická jednotná soustava arbitrážních orgánů, v jejímž čele stojí ústřední orgán státní arbitráže, kterému jsou podřízeny nižší články (a to i pokud jde o administrativní systém řízení). Resortní arbitráže nejsou v tomto systému zásadně vytvářeny; dojde-li však přesto k jejich vytvoření, je zdůrazňována a posilována ingerence ústředního orgánu státní arbitráže ve vztahu k činnosti arbitráží resortních. Hlavní funkcí ústředního orgánu státní arbitráže není meritorní rozhodování hospodářských sporů, ale tento orgán zejména, vedle dalších úkolů (zevšeobecnování poznatků, vedení nižších arbitrážních orgánů, spolupráce s ostatními ústředními orgány, předkládání vládě rozborů a návrhů na opatření, legislativní činnost aj.) dozírá především nad zachováváním zákonnosti v rozhodování orgánů hospodářské arbitráže, a to zejména formou přezkoumávání jejich rozhodnutí.

Při charakteristice obou zmíněných systémů arbitrážních orgánů je na tomto místě nutné zdůraznit, že v průběhu vývoje arbitrážních orgánů v jednotlivých socialistických zemích docházelo k postupným právním úpravám, v důsledku kterých došlo v soustavě jejich arbitrážních orgánů k prolínání prvků obou systémů, takže absolutní odlišující kritéria, která by jednoznačně řadila orgány hospodářské arbitráže v socialistických zemích (až na určité výjimky) k tomu kterému systému arbitrážních orgánů, tak jak tyto systémy historicky vznikly, nelze určit. Rozbor charakteristických znaků jednotlivých arbitrážních orgánů v socialistických zemích je však předmětem dalšího výkladu.

II.

CHARAKTERISTICKÉ RYSY STÁTNÍ ARBITRÁŽE

Hovoříme-li o vzniku státních arbitráží v socialistických zemích je nutné v dané souvislosti zdůraznit, že problematika arbitráže byla od samého počátku jejího vzniku i během dalšího vývoje středem pozornosti jak teore-

⁵⁾ Při ministerstvech a jiných ústředních orgánech pověřených řízením příslušného odvětví národního hospodářství. V tomto systému arbitrážních orgánů byly také vytvářeny arbitráže družstevní (v Československu např. působila družstevní arbitráž od roku 1953 do roku 1968).

tickoprávních, tak též politických diskusí. Vzhledem k tomu, že se ve státním mechanismu socialistických států objevuje nový orgán, hledala se především odpověď na otázku, jaký je charakter a právní povaha tohoto orgánu. V tomto smyslu byly hledány a zdůrazňovány především ty znaky, které byly typické pro hospodářskou arbitráž na rozdíl od tradičních státních orgánů (soudů, administrativních orgánů), bylo zkoumáno, které rysy tohoto orgánu, ale i procesu před ním probíhajícího jsou nové, které naopak byly převzaty od těchto již existujících a v praxi po dlouhou dobu působících orgánů. Je však třeba připomenout, že teoretická diskuse i praxe se často jednostranně zaměřovala při analýze této problematiky pouze na její právní aspekty a často se opomíjely politickoekonomické aspekty vzniku a existence hospodářské arbitráže, přičemž podle mého názoru tuto problematiku nelze od sebe oddělovat, neboť v politickoekonomických podmínkách vznikajícího a rozvíjejícího se socialistického národního hospodářství, jak uvedeno již výše,⁶⁾ je nutné hledat kořeny vzniku a působnosti arbitrážních orgánů, které byly právě pro plnění úkolů v socialistickém národním hospodářství zřízeny.

Které byly hlavní podmínky, vedoucí ke vzniku arbitrážních orgánů v socialistických zemích? V první řadě je třeba jmenovat existenci státního socialistického vlastnictví, a s tím spojený přechod k centrálnímu plánování a řízení národního hospodářství. Vytvářejí se plánovací orgány, státní národohospodářský plán a současně s tím dochází k právní úpravě smluvního systému k zabezpečování úkolů, vyplývajících ze státního národohospodářského plánu. Státní arbitráž je potom jako speciální orgán zřízena a povolána k zabezpečování a kontrole plánovaných úkolů prostřednictvím vymezené pravomoci — především formou rozhodování sporů (a to převážně majetkových, které se vyskytují při plnění státního plánu) jak mezi státními tak i mezi jinými socialistickými organizacemi.

Vedle jurisdikční pravomoci přísluší orgánům státní arbitráže též zvláštní oprávnění — pravomoc organizovat rozvoj smluvních vztahů a kontrolovat dodržování smluvní disciplíny.⁷⁾ Arbitráž se tak stává orgánem, který se podílí nepřímo též na řízení národního hospodářství.

Mezi podmínky vzniku arbitrážních orgánů nutno řadit též ten fakt, že v podmínkách socialismu jsou vytvářeny státní podniky a organizace, mezi nimiž bylo a je zapotřebí řešit spory, vyplývající především ze vztahů, vzniklých na základě hospodářských smluv. Spory, které je nutno řešit rychle a se znalostí věci, přičemž tento úkol nebyly vzhledem ke svému charakteru schopny plnit ani orgány hospodářského řízení, ani soudy.

Proto byl vytvořen nový speciální orgán — státní arbitráž,⁸⁾ která se tak

⁶⁾ Srov. pozn. 1.

⁷⁾ Srov. např. vznik arbitráže v Československu na základě zákona č. 99/1950 Sb., kdy právní úprava arbitráže je současně spojena s právní úpravou hospodářských smluv.

⁸⁾ Srov. např. A. A. Dobrovolskij: Arbitražnyj proces v SSSR. IMU 1973, str. 23.

stává novým státním orgánem, odlišným od dosavadních státních orgánů a charakterizovaným především speciální organizací, postavením, způsobem řešení sporů, specifickými metodami činnosti.

III.

SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ORGANIZACE, POSTAVENÍ, ÚKOLŮ A PRAVOMOCI HOSPODÁŘSKÉ ARBITRÁŽE V EVROPSKÝCH SOCIALISTICKÝCH ZEMÍCH

(Bulharsko, ČSSR, NDR, Polsko, Rumunsko, Sovětský svaz)

1. Státní arbitráž v Bulharské lidové republice

Bulharská státní arbitráž byla zřízena v roce 1950 zákonem o státní arbitráži,⁹⁾ novelizovaným v letech 1951, 1957, 1960 a 1967.

V současné době je státní arbitráž tvořena systémem orgánů, v jejichž čele stojí *Nejvyšší státní arbitráž*,¹⁰⁾ která byla nejdříve přičleněna k ministerstvu spravedlnosti a od roku 1968 přešla do bezprostředního podřízení Výboru pro hospodářskou koordinaci rady ministrů. V čele Nejvyšší státní arbitráže stojí *hlavní arbitr*, kterého jmenuje a odvolává rada ministrů Bulharské lidové republiky; tato současně jmenuje a odvolává prvního náměstka hlavního arbitra.

Vedle Nejvyšší státní arbitráže existují arbitrážní orgány jednak při výkonných výborech krajských lidových rad,¹¹⁾ jednak při hospodářských ministerstvech a jiných ústředních orgánech určených radou ministrů. Z uvedeného vyplývá, že v organizační soustavě bulharské státní arbitráže je mimo jiné uplatněn princip dvojího podřízení ve vztahu ke státním arbitrážím při výkonných výborech krajských (městských) lidových rad a resortním arbitrážím, které jsou po stránce rozpočtové a v administrativních vztazích podřízeny příslušnému výkonně-nařizovacímu orgánu, při kterém byly zřízeny a kterým jsou arbitrážní orgány povinny předkládat zprávy o své činnosti. Na druhé straně jsou nižší arbitrážní orgány metodicky řízeny hlavním arbitrem Nejvyšší státní arbitráže, a to formou vydávání závazných směrnic, kontrolou a prověřováním činnosti arbitrážních orgánů a dozorem nad rozhodováním hlavních arbitrů těchto arbitráží.

V odborné literatuře se lze setkat s názory, že spojení arbitráže s výkonně-nařizovacími orgány je nutné, protože tyto orgány ve značné míře usměrňují hospodářskou činnost socialistických organizací, majetkové

⁹⁾ Zák. č. 127/1950 DV.

¹⁰⁾ Při Nejvyšší státní arbitráži působí vědeckometodická rada, tvořená státními arbitry Nejvyšší státní arbitráže, podnikovými právníky a pracovníky právní vědy. Zřizuje své sekce při krajských státních arbitrážích. Jejím úkolem je rozpracovávat a posuzovat otázky působení smluvního systému v národním hospodářství. Je poradním orgánem Nejvyšší státní arbitráže, její usnesení mají povahu doporučení.

¹¹⁾ Též při výkonných výborech Městských lidových rad v Sofii, Plovdivu, Varně.

a předsmuvní spory, které projednává arbitráž, která veškerou svou činností pomáhá orgánům hospodářského řízení.¹²⁾

V zákoně o státní arbitráži je bulharská státní arbitráž charakterizována jako orgán, zřízený k ochraně a upevňování plánovací, smluvní a finanční disciplíny a socialistické zákonnosti při působení na socialistické organizace k plnění státního národohospodářského plánu, rozvíjení a upevňování chozraščotu, ochraně socialistického vlastnictví.

Zákon vytyčuje arbitrážním orgánům tyto hlavní úkoly:

- a) poskytovat ochranu majetkovým právům socialistických organizací správným a rychlým rozhodováním hospodářských sporů;
- b) upevňovat a rozvíjet spolupráci mezi socialistickými organizacemi při plnění státního národohospodářského plánu a bojovat s projevy lokálního patriotismu a úzkých resortních zájmů;
- c) napomáhat k plnění státních plánů, smluvních a jiných závazků socialistických organizací, pomáhat k odstraňování nedostatků v jejich činnosti;
- d) aktivně se zúčastňovat zasedání komisí a porad, projednávajících otázky týkající se vypracování, kontroly a plnění státních plánů a dodržování smluvní disciplíny.

Do pravomoci státní arbitráže patří především rozhodovací činnost, signalizační činnost a zevšeobecnování poznatků. Těžiště činnosti státní arbitráže spočívá v rozhodování předsmuvních a majetkových sporů mezi socialistickými organizacemi, které podléhají různým ministerstvům nebo ústředním orgánům.¹³⁾ Z pravomoci státní arbitráže jsou vyloučeny spory:

- a) administrativní;
- b) týkající se státních daní, dávek, poplatků, pokut;
- c) týkající se reorganizace státních podniků a zařízení;
- d) majetkové spory, v nichž jednou ze stran je bulharská státní banka, investiční banka, státní spořitelna a státní pojišťovna;
- e) spory, v nichž jednou ze stran je JZD;
- f) spory do 200 leva.

Dozor nad zachováváním zákonnosti v rozhodnutích orgánů státní arbitráže je svěřen hlavnímu arbitru arbitráže, která spor rozhodla. Přísluší mu oprávnění z vlastní iniciativy nebo na návrh sporných stran napadené rozhodnutí přezkoumat, a toto zrušit nebo změnit.

Hlavní arbitr Nejvyšší státní arbitráže je oprávněn přezkoumat všechna pravomocná rozhodnutí orgánů státní arbitráže s oprávněním rozhodnutí zrušit, změnit nebo vydat nové rozhodnutí.

Přezkumnými důvody, které zákon o státní arbitráži připouští jsou: porušení právních předpisů, plánovacích aktů, zásad arbitrážního řízení a v předsmuvních sporech zásad hospodářské politiky Bulharské lidové republiky.

¹²⁾ Viz Planirovanije i upravlenije narodnym chozjajstvom v stranach socializma na sovremennom etape. Progress, Moskva 1976, str. 64.

¹³⁾ Spory mezi socialistickými organizacemi v rámci téhož ministerstva nebo ústředního orgánu rozhodují resortní arbitráže.

K doplnění výkladu o problematice státní arbitráže v BLR nutno uvést, že v současné době je v důsledku potřeb, vyvolaných novým systémem hospodářského řízení a vyplývajících z ekonomického mechanismu připravován nový zákon o státní arbitráži, který by měl jednotně a úplně zakotvit právní režim arbitráže v souladu s požadavky současné etapy rozvoje.¹⁴⁾

2. Státní arbitráž v Československé socialistické republice

Vývoj hospodářské arbitráže v Československu je charakterizován několika základními vývojovými etapami, pro které jsou příznačné podstatné změny jak v postavení, tak organizaci arbitrážních orgánů a jejich pravomoci.

V Československu vznikly arbitrážní orgány v roce 1950 vydáním zákona o hospodářských smlouvách a státní arbitráži,¹⁵⁾ a to v podobě arbitrážních komisí, přičleněných k plánovacím orgánům. Tyto komise byly tříčlenné založené na principu čestného členství.

V roce 1953 došlo k nahrazení arbitrážních komisí třísektorovou soustavou arbitrážních orgánů, když byly vytvořeny státní, družstevní a resortní arbitráž.¹⁶⁾ Současně byla zavedena funkce státních arbitrů.

Třetí etapa ve vývoji československých arbitrážních orgánů počíná vydáním zákona o hospodářské arbitráži,¹⁷⁾ který zachoval dosavadní strukturu arbitrážních orgánů, pro které zavádí obecný pojem „hospodářská arbitráž“ a současně upravil arbitrážní řízení. Zmíněná vývojová etapa je charakterizována také tím, že v letech 1968–1969 se vyskytly názory na zrušení arbitrážních orgánů a jejich přeměnu v hospodářské soudy.¹⁸⁾

Poslední etapa ve vývoji arbitrážních orgánů byla podmíněna a vyvolána významnými změnami ve státoprávním uspořádání v souvislosti s federalizací státu.¹⁹⁾ V roce 1968 došlo ke zrušení družstevních a resortních arbitráží a k zásadní úpravě hospodářské arbitráže, která platí i v současné době, došlo vydáním zákona č. 139/1970 Sb., kterým se mění a doplňují některá ustanovení zákona o hospodářské arbitráži. Tato právní úprava přizpůsobila především soustavu arbitrážních orgánů a jejich úkoly zásadám federativního uspořádání státu vytvořením republikových orgánů. Ve

¹⁴⁾ Viz Planirovaniye i upravleniye narodnym chozjajstvom v stranach socializma na sovremennom etape. Progress, Moskva 1976, str. 70. Srov. též Nikolov: Organizační funkce státní arbitráže. Sborník Rozvitije socialističeskogo gosudarstva i prava narodnoj respubliky Bolgarii. Progress, Moskva 1973, str. 403.

¹⁵⁾ Zákon č. 99/1950 Sb.

¹⁶⁾ Vl. nař. č. 47/1953 Sb. o státní arbitráži ve znění vl. nař. č. 45/1954 Sb., kterým se mění a doplňuje vládní nařízení o státní arbitráži.

¹⁷⁾ Zákon č. 121/1962 Sb.

¹⁸⁾ K tomu srov. např. Vinš: K přebudování hospodářské arbitráže na hospodářské soudy. Arbitrážní praxe 2/1969; Feuereis: Hospodářské soudnictví ve federativní ČSSR. Arbitrážní praxe 3/1969.

¹⁹⁾ Úst. zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci ve znění úst. zákona č. 125/1970 Sb.

smyslu platné právní úpravy²⁰⁾ tvoří orgány hospodářské arbitráže jednotnou soustavu řízenou v rozsahu stanoveném v zákoně o hospodářské arbitráži hlavním arbitrem Československé socialistické republiky. Orgány hospodářské arbitráže jsou:

a) Státní arbitráž Československé socialistické republiky v Praze, její součástí je vojenská složka (zřízená k projednávání a rozhodování hospodářských sporů souvisejících se zajištěním obrany a bezpečnosti státu);

b) Státní arbitráž České socialistické republiky v Praze a Státní arbitráž Slovenské socialistické republiky v Bratislavě;

c) Kajské státní arbitráže.

Zákon o hospodářské arbitráži dává vládě ČSSR zmocnění zřídit na dobu potřeby zvláštní hospodářskou arbitráž a určit její postavení a působnost. Tohoto zmocnění nebylo dosud použito.

Státní arbitráž Československé socialistické republiky má postavení ústředního orgánu státní správy ČSSR a obdobně státní arbitráže republik mají postavení ústředních orgánů státní správy příslušné republiky. V dané souvislosti je nutné zdůraznit, že se nejedná o orgán státní správy, tak jak bylo stanoveno v zákoně o hospodářské arbitráži před novelizací z roku 1970, ale zákonodárce úmyslně zvolil dikci „má postavení“ zejména s ohledem na teoretické nevyjasnění problému, souvisejícím s charakteristickými (a v některých případech společnými) rysy obou orgánů.

V čele arbitrážní soustavy stojí *hlavní arbitr* Československé socialistické republiky, kterého jmenuje a odvolává vláda ČSSR. Má několik náměstků, z nichž prvního jmenuje na principu paritního zastoupení občanů obou republik v nejvyšších státních orgánech ČSSR rovněž vláda ČSSR.

V čele státních arbitráží republik stojí hlavní arbitr České socialistické republiky a hlavní arbitr Slovenské socialistické republiky, které jmenuje a odvolává na návrh hlavního arbitra ČSSR vláda příslušné republiky.

Krajské státní arbitráže řídí jejich vedoucí, které jmenuje a odvolává na území České socialistické republiky hlavní arbitr ČSR a na území Slovenské socialistické republiky hlavní arbitr SSR.

Při Státní arbitráži Československé socialistické republiky působí jako její kolektivní orgán *presidium*, jehož členy jsou hlavní arbitr ČSSR, jeho první náměstek, hlavní arbitr ČSR a hlavní arbitr SSR. Projednávají-li se věci, související se zajištěním obrany a bezpečnosti státu, zúčastňuje se jednání *presidia* též náčelník vojenské složky.

Jako odborní pracovníci působí u všech orgánů hospodářské arbitráže státní arbitři.

Hospodářská arbitráž plní při organizaci, úpravě a kontrole dodavatelско-odběratelských a majetkových vztahů mezi socialistickými organizacemi (§ 1) úkoly při projednávání a rozhodování hospodářských sporů mezi socialistickými organizacemi, výchovnou činností napomáhá v rámci své

²⁰⁾ Zákon č. 121/1962 Sb. o hospodářské arbitráži ve znění zák. č. 116/1965 Sb., zák. opatření předs. NS č. 106/1967 Sb. a zákona č. 139/1970 Sb. Úplné znění vyhl. pod č. 38/1971 Sb.

působnosti organizovat a rozvíjet vztahy spolupráce a vzájemné pomoci mezi socialistickými organizacemi, upozorňuje příslušné orgány na závady v činnosti socialistických organizací (signalizace), shromažďuje a zevšeobecňuje poznatky ze své činnosti a soustavně zkoumá příčiny závad, vydává právní předpisy (pouze Státní arbitráž Československé socialistické republiky), sjednocuje judikaturu, vyšší arbitrážní orgány uskutečňují dozor nad rozhodováním a činností nižších arbitrážních orgánů, rozvíjí spolupráci při řešení právních problémů při mezinárodní hospodářské spolupráci v rámci RVHP.²¹⁾

Do rozhodovací pravomoci hospodářské arbitráže patří projednávání a rozhodování hospodářských sporů mezi socialistickými organizacemi, zejména:

a) sporů o uzavření, změnu nebo zrušení hospodářské smlouvy podle předpisů o hospodářských smlouvách nebo obdobných předpisů, jimiž se zabezpečuje plnění úkolů státního plánu rozvoje národního hospodářství (předsmluvní spory);

b) sporů majetkových;

c) sporů o základní podmínky dodávky;

d) sporů o náhradu škody mezi organizacemi a orgánem hospodářského řízení v případech, kdy podle zvláštních předpisů²²⁾ tento orgán za škodu odpovídá.

Z pravomoci hospodářské arbitráže jsou vyloučeny:

a) spory z přepravních smluv, které jsou v souvislosti s dovozem nebo vývozem zboží, nebo které se týkají tranzitní dopravy;

b) spory o náhradu škody ze smluv o provádění kontroly zboží mezi podniky zahraničního obchodu;

c) spory mezi odborovým orgánem a organizací o náhradu škody, vzniklé nesprávným postupem při provádění nemocenského pojištění.

Tyto spory rozhodují soudy. Hospodářská arbitráž dále nerozhoduje spory, k jejichž rozhodování je podle zvláštních předpisů příslušný jiný orgán.

Arbitrážní řízení, probíhající před orgány hospodářské arbitráže je specifické, od občanskoprávního a správního řízení odlišné řízení, přičemž jedno z hlavních odlišujících kritérií lze spatřovat v tom, že orgány hospodářské arbitráže vystupují též jako subjekty hospodářského řízení. Je ovládáno těmito hlavními zásadami: zásada socialistické zákonnosti, materiální pravdy, hospodárnosti, neformálnosti, neveřejnosti, písemnosti, rovnosti stran, rozhodování jediným arbitrem, volného hodnocení důkazů, dispoziční, projednací (kontradiktornosti), jednoinstančnosti.²³⁾

²¹⁾ Srov. např. Krpata: Podíl arbitráže na řešení právních problémů mezinárodní socialistické dělby práce. Arbitrážní praxe 1/1971.

²²⁾ V současné době takový právní předpis neexistuje; dříve byla taková úprava obsažena ve vl. nař. č. 100/1966 Sb. o plánovitém řízení národního hospodářství.

²³⁾ Jedná se o členění, uvedené v O e h m: Hospodářská arbitráž a arbitrážní řízení. SPN, Praha 1973, str. 29 a násl. V teoretické literatuře jsou však uváděny i jiné

Řízení je zahajováno na žádost organizace (podáním arbitrážní žádosti), z vlastního podnětu nebo z podnětu hlavního arbitra ČSSR. Vedle zahájení jsou stadia arbitrážního řízení dokazování, arbitrážní jednání, rozhodnutí, eventuálně výkon rozhodnutí nebo přezkoumání rozhodnutí.

Cílem arbitrážního jednání, při kterém spor projednává arbitr spolu se zástupci organizací, mezi nimiž spor vznikl, je vést jednání tak, aby bylo společně dohodnuto řešení, které je v souladu s celospolečenskými zájmy. Nedohodnou-li se organizace, rozhodne arbitr spor sám.

Zákon o hospodářské arbitráži upravuje případy, kdy může dojít k rozhodnutí sporu v tzv. zkráceném arbitrážním řízení. Jedná se o případy, kdy 1. v majetkových sporech do 50 000 Kčs může arbitr rozhodnout spor bez arbitrážního jednání, a to na základě písemných tvrzení stran a předložených důkazů, popřípadě provedeného šetření. Zcela výjimečně lze takto rozhodnout i v ostatních majetkových a jiných hospodářských sporech, je-li tímto způsobem předmět sporu plně objasněn; 2. hospodářská arbitráž může provést arbitrážní jednání a rozhodnout v nepřítomnosti organizací, mezi nimiž je spor, byly-li o arbitrážním jednání předem uvědoměny; 3. na návrh nebo podle vlastní úvahy může hospodářská arbitráž rozhodnout spor o peněžitou pohledávku do 20 000 Kčs arbitrážním platebním rozkazem vydaným bez slyšení organizace, proti níž arbitrážní žádost směřuje. Arbitrážním platebním rozkazem se přikazuje organizaci, proti níž arbitrážní žádost směřuje, aby zaplatila žadateli peněžitou částku v něm uvedenou, nebo aby podala u hospodářské arbitráže do 15 dní písemně odůvodněné námitky a současně zaslala jejich stejnopis žadateli. Byly-li podány včas námitky s uvedením důvodů, zrušuje se tím arbitrážní platební rozkaz v napadené části a hospodářská arbitráž pak postupuje podle ustanovení o arbitrážním jednání.

Arbitrážní rozhodnutí je konečné a není proti němu opravný prostředek (vzhledem k tomu, že arbitrážní řízení je jednoinstanční).

Dozor nad zachováváním zákonnosti při rozhodování arbitrážních orgánů je zajišťován mimo jiné též prostřednictvím institutu přezkoumání arbitrážních rozhodnutí.

Přezkoumání arbitrážního rozhodnutí se provádí na návrh organizace nebo orgánu, který je stranou ve sporu, nebo z vlastního podnětu v případě, že rozhodnutím byly porušeny právní předpisy nebo zásady hospodářské politiky Československé socialistické republiky. Přezkumné řízení provádí nejblíže vyšší arbitrážní orgán ve vztahu k arbitrážnímu orgánu, který napadené rozhodnutí vydal, přičemž na základě přezkumného řízení může být původní rozhodnutí změněno nebo zrušeno a spor přikázán k novému projednání nebo učiněno jiné opatření.

Odchylně je upraveno přezkoumání rozhodnutí presidiem Státní arbitráže Československé socialistické republiky, které může zrušit a přikázat k novému projednání rozhodnutí orgánu hospodářské arbitráže. Jde-li

zásady — srov. např. Šulc: Arbitrážne konanie a jeho zásady. Právnické štúdie II/1969.

o rozhodnutí krajské státní arbitráže nebo Státní arbitráže České socialistické republiky nebo Státní arbitráže Slovenské socialistické republiky, pak lze návrh na uvedené opatření podat jen tehdy, bylo-li rozhodnutí již jednou přezkoumáno. K podání návrhu presidiu je v tomto případě oprávněn příslušný ministr (vedoucí ústředního orgánu), popřípadě příslušná rada krajského národního výboru nebo některý ze členů presidia.

Za řízení před orgány hospodářské arbitráže se platí arbitrážní poplatky, stanovené zvláštními předpisy.²⁴⁾

3. Státní arbitráž v Německé demokratické republice

V NDR není hospodářská arbitráž tvořena orgány, které jsou známy z organizační výstavby arbitráže v ostatních socialistických zemích. Jejich funkci plní Státní smluvní soud, vytvářející jednotný systém s jednotnou organizační strukturou, právně zakotvenou v nařízení rady ministrů.²⁵⁾ Tento název se používá jak pro označení orgánu, tak pro označení celé arbitrážní soustavy, podle názorů teorie i praxe se však nejedná o hospodářský soud, nýbrž o ústřední orgán hospodářského řízení.²⁶⁾

Státní smluvní soud, podřízený radě ministrů, se člení na *Ústřední smluvní soud* (Zentrale Vertragsgericht) a státní smluvní soudy v krajích (*Krajské smluvní soudy* — Bezirksvertragsgericht). Státní smluvní soud je řízen podle zásady jediného odpovědného vedoucího. V čele Státního smluvního soudu stojí předseda, který má své náměstky. Předsedu Státního smluvního soudu a jeho náměstky jmenuje a odvolává rada ministrů. Předseda je také radě ministrů odpovědný za činnost Ústředního smluvního soudu a krajských smluvních soudů. Krajské smluvní soudy řídí jejich *ředitelé*, kteří jsou jmenováni předsedou Státního smluvního soudu. Jemu jsou také odpovědní za činnost krajských smluvních soudů.

U Státního smluvního soudu působí smluvní soudci, které jmenuje a odvolává předseda Státního smluvního soudu. Ten také stanoví jejich funkční označení.

Činnost Ústředního smluvního soudu a krajských smluvních soudů je řízena na základě nařízení a jiných právních předpisů, v podrobnostech pracovními plány, které se sestavují podle politickoekonomických hledisek.

Otázky zásadního charakteru projednává předseda Státního smluvního soudu se svým poradním orgánem, *kolegiem*, jehož členy jsou pracovníci Státního smluvního soudu, podniků, institucí a zástupci státních a hospodářských orgánů.

²⁴⁾ Nař. min. financí č. 78/1958 Sb., kterým se stanoví arbitrážní poplatky.

²⁵⁾ Nařízení o úkolech a způsobu práce Státního smluvního soudu z 18. 4. 1963 ve znění Nařízení ke změně nařízení o úkolech a způsobu práce Státního smluvního soudu z 9. 9. 1965 a druhého Nařízení ke změně Nařízení o úkolech a způsobu práce Státního smluvního soudu z 12. 3. 1970 — viz Překlady právních předpisů, ÚHP Státní arbitráže ČSSR č. 28/1971.

²⁶⁾ Viz Planirovanije i upravlenije narodnym chozjajstvom v stranach socializma na sovremennom etape. Progress, Moskva 1976, str. 180.

V rozhodovací činnosti státních smluvních soudů je důsledně uplatněn princip zapojení laického živlu, neboť vedle samosoudce soud rozhoduje spory též v rozhodčí komisi, složené z jednoho arbitra a dvou rozhodců.

Mezi hlavní úkoly, které smluvní soudy plní v národním hospodářství podle citovaného nařízení, patří:

- a) zajišťování a kontrola dodržování státní disciplíny při přípravě a plnění hospodářských smluv. Kromě toho soud zabezpečuje další úkoly, které mu byly svěřeny právními předpisy k prosazování socialistického hospodářského práva. Plněním svých úkolů přispívá Státní smluvní soud k realizaci aktivní úlohy socialistického státu při plánování a řízení národního hospodářství;
- b) vyhodnocování a zevšeobecňování poznatků získaných ze své činnosti a předkládání radě ministrů návrhů na nutné změny;
- c) informování příslušných státních orgánů jednotlivými informacemi (signalizacemi), souhrnnými zprávami a analýzami;
- d) podporování podniků a institucí, jakož i jejich nadřízených orgánů při plnění státních úkolů a působení k tomu, aby se zabráňovalo sporům, týkajících se přípravy a provádění smluvních vztahů;
- e) rozhodování o sporech při plnění a uzavírání hospodářských smluv a o jiných sporech, jejichž rozhodování mu bylo svěřeno právními předpisy.

Významné úkoly a oprávnění přísluší podle platné právní úpravy předsedovi Státního smluvního soudu, který spolupůsobí při vydávání právních předpisů upravujících smluvní vztahy,²⁷⁾ k zabezpečování jednotnosti rozhodování vydává po odsouhlasení s vedoucími příslušných ústředních orgánů zásadní stanoviska k právním předpisům smluvního systému. Je též vydavatelem časopisu Hospodářské právo (Wirtschaftsrecht). Předseda je povinen zabezpečovat jednotnost arbitrážní praxe, čemuž slouží především institut přezkoumání rozhodnutí. Může od ministrů a vedoucích jiných ústředních orgánů požadovat, aby dali podnět k rozhodnutí při přípravě a plnění hospodářských smluv týkajících se národohospodářsky významných úkolů, jestliže podniky a orgány hospodářského řízení vyčerpaly všechny možnosti vyjasnění a jestliže rozhodnutí je v kompetenci ústředních státních orgánů.

I když hlavní formou činnosti Státního smluvního soudu je rozhodování hospodářských sporů, uvedený výklad o úkolech tohoto soudu potvrzuje výše citovaný názor, že totiž na Státní smluvní soud nutno pohlížet především jako na orgán hospodářského řízení, který je odpovědný radě ministrů za plnění úkolů v oblasti smluvního systému (a tím v celém národním hospodářství) a že tedy rozhodování hospodářských sporů není hlavním důvodem, pro který byla arbitráž v uvedené formě v NDR zřízena.

²⁷⁾ Např. vydání Obecných (základních) podmínek dodávky vyžaduje jeho souhlasu.

Do rozhodovací pravomoci Státního smluvního soudu, v návaznosti na jemu vytyčené úkoly, patří:

- a) spory při uzavírání a plnění hospodářských smluv;
- b) rozhodování o majetkověprávních nárocích
 - ze smluv uzavřených mezi městskými a obecními radami a podniky,
 - z koordinačních dohod,
 - na vyrovnaní ekonomických nevýhod národních podniků v důsledku rozhodnutí nadřízených nebo bilančních orgánů;
- c) ostatní majetkové spory mezi socialistickými podniky, socialistickými družstvy, státními orgány, společenskými organizacemi a podniky se státní účastí;
- d) spory při uzavírání koordinačních dohod;
- e) ostatní spory, jejichž rozhodování mu bylo svěřeno právními předpisy.

Vedle rozhodovací pravomoci a ostatních zmíněných úkolů je Státní smluvní soud pravomocný též k vedení podnikového rejstříku.²⁸⁾

Podle doslovné citace právního předpisu (§ 17 Nařízení o úkolech a způsobu práce Státního smluvního soudu) rozhoduje soud o sporech, kterými je vymezena jeho pravomoc, v *arbitrážním řízení*. Toto řízení je zahajováno buď na návrh jedné strany, nebo z vlastního podnětu Státního smluvního soudu vydáním opatření. Jako zvláštní formy řízení jsou upraveny tzv. *řízení o zajištění kooperace a zásadní řízení*.

V prvním případě se jedná o řízení, které se zahajuje z vlastního podnětu k odvrácení hrozících porušení smluv nebo ke zmírnění nepříznivých účinků nastalých porušení smluv u národohospodářsky významných úkolů. Předmětné řízení provádí Státní smluvní soud v úzké spolupráci s nadřízenými orgány za součinnosti rozhodců, kterými jsou zejména pracovníci nadřízených orgánů stran. Předmětem řízení je především zjištění příčin, které vedou k ohrožení plnění smlouvy, popř. k porušení smlouvy. Podstata rozhodnutí v řízení o zajištění kooperace spočívá ve vydání příkazu stranám a vedoucím podniků, zařízení, sdružení a jim na roveň postavených orgánů, jakož i bilančním orgánům v rámci jim svěřené odpovědnosti provést opatření k zajištění plnění smlouvy nebo ke zmírnění následků porušení smlouvy.

Druhá forma — zásadní řízení přichází v úvahu u národohospodářsky významných sporů, lze-li tím podnikům a zařízením dát zásadní orientaci pro optimální organizování jejich kooperačních vztahů na základě hospodářských smluv. Prováděním zásadního řízení pomáhá Státní smluvní soud podnikům a zařízením zejména při uzavírání hospodářských smluv v souladu s požadavky moderní hospodářské a vědecké organizace a při vytváření nových forem kooperativní spolupráce. Stejně tak jako v řízení o zajištění kooperace spolupracuje Státní smluvní soud s příslušnými státními a hospodářskými orgány, které jsou povinny aktivně spolupůsobit při vypracovávání zásad rozhodnutí. Za tím účelem se pracovníci těchto orgánů zúčastňují zásadního řízení jako rozhodci. Zásady rozhodnutí je povi-

²⁸⁾ Příslušnými k vedení podnikového rejstříku jsou krajské smluvní soudy.

nen Státní smluvní soud zevšeobecňovat a může od příslušných orgánů hospodářského řízení požadovat jejich uplatnění v rámci okruhu jejich působnosti.

Státní smluvní soud rozhoduje spory po ústním neveřejném projednání. Za účelem urychleného provedení arbitrážního řízení může soud spory o zaplacení zákonné ceny za uskutečněné plnění, o zaplacení úroků, o penále, proti němuž nebyly vzneseny námitky, a o uznanou pohledávku rozhodnout platebním rozkazem. O ústním jednání se sepisuje protokol, který musí obsahovat stanovené náležitosti. Řízení se ukončuje rozhodnutím, které se vydává jako *nález* nebo *usnesení*. Rozhodnutí nabývá právní moci vyhlášením nebo doručením. Jestliže má řízení zvláštní politický nebo ekonomický význam, je Státní smluvní soud povinen vydané rozhodnutí zevšeobecnit a jednotlivě nebo komplexně vyhodnotit.

Na základě námitek, které mohou u předsedy Státního smluvního soudu podat strany a jejich nadřízené orgány, může být rozhodnutí *přezkoumáno*. Přezkoumací řízení nařizuje předseda Státního smluvního soudu a přezkoumání provede buď sám, nebo jmenuje přezkoumací komisi. Přezkoumací řízení se končí odůvodněným usnesením, kterým se napadené rozhodnutí potvrzuje, mění nebo ruší a spor přikáže k novému projednání. Rozhodnutí v přezkumném řízení je konečné.

V arbitrážním řízení, při přezkoumání rozhodnutí a při výkonu rozhodnutí u Státního smluvního soudu se platí náklady.

4. Státní arbitráž v Polské lidové republice

V Polské lidové republice byla státní arbitráž zřízena dekretem z 5. 8. 1949 o státní hospodářské arbitráži,²⁹⁾ který vymezil úkoly státní hospodářské arbitráže a její organizační strukturu. Na tento předpis navázalo nařízení rady ministrů ze dne 3. 5. 1960 o organizaci státních arbitrážních komisí a o arbitrážním řízení.³⁰⁾ Vrcholným orgánem státní arbitráže se stala Hlavní arbitrážní komise, která působila nejdříve při Státní plánovací komisi, v letech 1951–1956 byla podřízena předsedovi rady ministrů, od roku 1956 byla podřízena ministerstvu financí.³¹⁾ Dále byly vytvořeny obvodní arbitrážní komise působící při vojvodstvích. Arbitráž byla pojata jako orgán, který by nejen řešil spory v zespolečenštěném sektoru, ale který by současně napomáhal rozvoji a řízení národního hospodářství, přičemž byl v první řadě kladen důraz na funkce organizační a dále potom na funkce ochranné.

V souvislosti s rozvojem systému řízení národního hospodářství při současném upevňování samostatnosti a odpovědnosti hospodářských organi-

²⁹⁾ Úplné a novelizované znění vyhlášeno v Dz. U. 1961, Nr. 37, poz. 195.

³⁰⁾ Dz. U. 1960, Nr. 26, poz. 148.

³¹⁾ Viz Państwowy arbitraż gospodarczy w okresie XXX-lecia PRL. Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1974, str. 16; Tyc z k a: Arbitraż i postępowanie arbitrażowe. Państwowe wydawnictwo naukowe, Warszawa 1970, str. 16 a násl.

zací, růstu úkolů při plnění národohospodářských plánů a zabezpečení a upevňování smluvního systému se postupně ukázala nutnost změnit a současně rozvíjet roli státní arbitráže, její pravomoc a funkce.³²⁾ Proto byl na základě direktiv VI. sjezdu PSDS a usnesení rady ministrů z roku 1974 připraven a schválen nový zákon o státní hospodářské arbitráži,³³⁾ který zrušil a nahradil dosavadní právní úpravu.

Podle současné právní úpravy je státní hospodářská arbitráž podřízena radě ministrů Polské lidové republiky a dozor nad ní vykonává předseda rady ministrů, který může pověřit dozorem nad státní hospodářskou arbitráží některého z členů rady ministrů. Státní arbitráž se člení na *Hlavní arbitrážní komisi* a na *obvodní arbitrážní komise*, zřizované pro jedno nebo několik vojvodství. Tyto komise zřizuje, ruší a určuje rozsah jejich působnosti předseda rady ministrů. Vnitřní organizace státní hospodářské arbitráže se řídí statutem, vydávaným předsedou rady ministrů.

V čele státní hospodářské arbitráže stojí její *předseda*, kterého jmenuje a odvolává předseda rady ministrů. Zástupci předsedy státní hospodářské arbitráže jsou náměstci, které rovněž jmenuje a odvolává předseda rady ministrů na návrh předsedy státní hospodářské arbitráže. Předseda státní hospodářské arbitráže řídí Hlavní arbitrážní komisi a dozoruje obvodní arbitrážní komise.

Obvodní arbitrážní komise řídí předsedové, které jmenuje a odvolává předseda státní hospodářské arbitráže.

Vedle předsedy a jeho náměstků působí u arbitrážních orgánů arbitři.

Součástí Hlavní arbitrážní komise je *rada státní hospodářské arbitráže*, jejímiž členy jsou předseda státní hospodářské arbitráže, jeho náměstci a dalších 20 členů, které jmenuje na dobu 3 let na návrh předsedy státní hospodářské arbitráže předseda rady ministrů z pracovníků vědy i praxe.

Oproti dosavadní právní úpravě došlo vydáním nového zákona ke značnému rozšíření úkolů státní hospodářské arbitráže, k nimž v současné době patří:

- a) upevňování zákonnosti a právního řádu ve vztazích mezi socialistickými organizacemi³⁴⁾ a dále disciplíny při plnění plánu společenskohospodářského rozvoje země a zvyšování efektivity hospodaření;
- b) ochrana zájmů společnosti a dále zájmů socialistických organizací v jejich vzájemných vztazích;
- c) zdokonalování spolupráce a smluvního systému ve vztazích mezi socia-

³²⁾ Srov. Żarnicka: Ustawa o państwowym arbitrażu gospodarczym. Nowe prawo 7–8/1975, str. 1098.

³³⁾ Ustawa o państwowym arbitrażu gospodarczym, Dz. U. 1975, Nr. 34, poz. 183. Řízení před orgány hospodářské arbitráže je upraveno nařízením rady ministrů ze dne 21. 11. 1975 o arbitrážním řízení, Dz. U. 1975, Nr. 39, poz. 209.

³⁴⁾ V polské právní terminologii se pro označení subjektů hospodářskoprávních vztahů používá pojmu „jednostki gospodarki uspołecznionej“ („jednotky zespolčeného hospodářství“); protože tento pojem odpovídá našemu pojmu socialistické organizace (používanému k označení subjektů hospodářskoprávních vztahů též v některých jiných socialistických zemích), je na tomto místě v zájmu sjednocení pojmosloví použito tohoto termínu – pozn. autora.

listickými organizacemi v souladu se směry společenskohospodářského rozvoje země.

Státní arbitráž plní své úkoly při:

- a) rozhodování majetkových a předmluvních sporů (sporů o uzavření smlouvy nebo určení jejího obsahu), sporů o změnách nebo vypovězení smlouvy a dále sporů o zjištění právního vztahu nebo práva;
- b) zkoumání příčin sporů mezi socialistickými organizacemi, uvědomováním příslušných orgánů o nutnosti užít prostředky směřující k odstranění těchto příčin a zabránění jejich vzniku;
- c) rozšiřování a prohlubování znalosti práva v oblasti vztahů mezi socialistickými organizacemi;
- d) navrhování nových právních norem, upravujících vztahy mezi socialistickými organizacemi a dále spoluúčasti při jejich vypracovávání;
- e) analyzování činnosti smírčích nadřízených orgánů a přijímání opatření k zabránění uzavírání takových smírů, které by narušovaly právo nebo společenské zájmy;
- f) spoluúčasti při zajišťování náležité právní služby státních orgánů, družstevních a společenských organizací, konkrétně prostřednictvím přípravy a zvyšování kvalifikace právnických kádrů k výkonu této služby a dále kontroly nad jejím náležitým výkonem ve smyslu zvláštních předpisů.

Řízení před orgány státní hospodářské arbitráže je zahajováno buď na návrh organizace, z podnětu předsedy státní hospodářské arbitráže nebo z podnětu předsedy obvodní arbitrážní komise.

Při projednávání a rozhodování sporů je v činnosti orgánů státní hospodářské arbitráže uplatněn princip kolektivity a účasti laického prvku, neboť spory projednávají zásadně tříčlenné senáty, složené z jednoho arbitra, který předsedá, a dvou ustanovených rozhodců. V případech stanovených zákonem nebo radou ministrů mohou být spory rozhodovány jediným arbitrem.

V arbitrážním řízení je dále uplatněn princip instancnosti, v první instanci spory projednávají a rozhodují obvodní arbitrážní komise.

Řízení před orgány státní hospodářské arbitráže se ukončuje rozhodnutím, které nabývá právní moci, jestliže proti němu nelze podat opravný prostředek.

Dozor nad zachováváním zákonnosti při rozhodování orgánů státní hospodářské arbitráže se zabezpečuje především pomocí institutu odvolacích prostředků a přezkumu rozhodnutí (*rewizja nadzwyuczajna*). Jako odvolací prostředky zákon upravuje *odvolání* proti rozhodnutí obvodní arbitrážní komise a *stížnost* proti opatření předsedy obvodní arbitrážní komise a dále proti opatření předsedajícího arbitrážního senátu.

Odvolací prostředky se podávají u té obvodní arbitrážní komise, u které bylo napadené rozhodnutí nebo opatření předsedy obvodní arbitrážní komise vydáno, a to ve lhůtě 14 dní od doručení rozhodnutí nebo opatření. V odůvodněných případech může předseda obvodní arbitrážní komise na žádost organizace lhůtu prodloužit, nejdéle však na 30 dní.

Odvolací prostředky proti opatření předsedajícího arbitrážního senátu se podávají u předsedy státní hospodářské arbitráže ve lhůtě 7 dní od doručení opatření.

O odvolacích prostředcích proti rozhodnutí obvodní arbitrážní komise a proti opatření předsedy obvodní arbitrážní komise rozhoduje Hlavní arbitrážní komise a o stížnosti proti opatření předsedajícího arbitrážního senátu rozhoduje předseda státní hospodářské arbitráže.

Vedle uvedených řádných opravných prostředků zákon upravuje též *přezkoumání rozhodnutí*, které přichází v úvahu tehdy, jestliže rozhodnutí je zjevně v rozporu s právem nebo právními zájmy národního hospodářství. K podání návrhu na přezkoumání rozhodnutí jsou oprávněni předseda Státní plánovací komise při radě ministrů, ministr spravedlnosti, generální prokurátor Polské lidové republiky, předseda státní hospodářské arbitráže. Návrh na přezkoumání rozhodnutí Hlavní arbitrážní komise mohou podat rovněž příslušní (podle stran) ministři, vedoucí ústředních úřadů, územní orgány státní správy na úrovni vojvodství, prezidium Ústřední rady družstev nebo vedoucí Ústředního svazu družstev, vedoucí jiných společenských organizací.

Nariadení rady ministrů o arbitrážním řízení připouští jako mimořádný opravný prostředek též *obnovu řízení*, zakončeného pravomocným rozhodnutím, a to na návrh strany nebo z rozhodnutí arbitrážního orgánu z těchto důvodů:

- a) jestliže rozhodnutí bylo vydáno na základě zfalšovaných dokumentů nebo trestního výroku po té odvolaného;
- b) jestliže v souvislosti s řízením došlo k trestnému činu a je důvodná obava, že by tato skutečnost mohla mít vliv na obsah rozhodnutí;
- c) jestliže se objevily nové skutečnosti, které mohly mít vliv na výsledek sporu a které strana nemohla uplatnit v původním řízení.

O obnově řízení rozhoduje arbitrážní orgán, který pravomocně rozhodnutí vydal. Návrh na obnovu řízení musí být podán ve lhůtě jednoho roku od právní moci rozhodnutí. Jestliže návrh neobsahuje podstatné náležitosti stanovené právním předpisem nebo jestliže byl podán opožděně, arbitráž ho odmítne.

Obnovené řízení provádí arbitráž, která rozhodla v prvním stupni. Dnem vydání rozhodnutí v obnoveném řízení ztrácí platnost rozhodnutí vydané před obnovou řízení.

Za řízení před orgány státní hospodářské arbitráže se platí arbitrážní poplatky.

5. Státní arbitráž v Rumunské socialistické republice

V Rumunské socialistické republice byly arbitrážní orgány vytvořeny v roce 1949³⁵⁾ v podobě arbitrážních komisí, v roce 1951 byl vytvořen systém státních arbitráží. K novelizaci právní úpravy došlo v roce 1954,³⁶⁾

³⁵⁾ Dekretem rady ministrů č. 199/1949 o organizaci státních podniků a hospodářských organizací.

³⁶⁾ Zákonem č. 5/1954 o organizaci a působnosti státní arbitráže.

podle které byla vytvořena soustava arbitrážních orgánů složená ze *Státní arbitráže při radě ministrů* a státních arbitráží při výkonných výborech krajských lidových rad a výkonného výboru lidové rady hlavního města. V čele arbitrážní soustavy stojí první státní arbitr.

Úprava pravomoci rumunské státní arbitráže se o mnoho neliší od právních úprav ostatních socialistických států. Státní arbitráž především rozhoduje hospodářské spory mezi socialistickými organizacemi. Vedle procesní pravomoci k jejím úkolům patří též zevšeobecňování poznatků z činnosti arbitrážních orgánů, signalizace nedostatků v činnosti organizací zjištěných při projednávání sporu, a to podle povahy nedostatku buď vedoucím organizací, v závažnějších případech nadřízeným orgánům, eventuálně též státní kontrole nebo prokuratuře. Významným úkolem Státní arbitráže při radě ministrů je analyzování a zobecňování poznatků z činnosti všech orgánů státní arbitráže, předkládání radě ministrů návrhů na opatření směřujících ke zlepšení plánovací a hospodářské činnosti podniků a organizací. Státní arbitráž může dávat radě ministrů návrhy na doplnění nebo změnu platných právních předpisů nebo navrhnout vydání nových právních předpisů.

Charakteristickým rysem státní arbitráže v Rumunsku je ta skutečnost, že dozor nad zachováváním zákonnosti v rozhodovací činnosti arbitrážních orgánů vykonávají vedle prvního státního arbitra a vedoucích státních arbitrů v čele krajských státních arbitráží též rada ministrů a výkonné výbory krajských lidových rad, kterým přísluší právo rozhodnutí přezkoumat a toto změnit, zrušit nebo vrátit věc k novému projednání. První státní arbitr nebo vedoucí státní arbitři v čele krajských státních arbitráží mohou v rámci přezkumného řízení pouze zastavit výkon rozhodnutí a vrátit věc k novému projednání.

6. Státní arbitráž v Sovětském svazu

Sovětská státní arbitráž, která byla vzorem pro vytváření arbitrážních orgánů v ostatních socialistických zemích, má již dlouholetou tradici. Od svého vzniku v roce 1922 prošla podstatným vývojem, a to jak po stránce institucionální, organizační, tak funkční a kompetenční, přičemž úkoly arbitráže byly jak legislativně, tak v praxi arbitrážních orgánů pružně přizpůsobovány potřebám rozvíjejícího se socialistického národního hospodářství. Zejména v posledních letech byla arbitráži věnována značná pozornost³⁷⁾ jak stranickými, tak státními orgány, které kladly velký důraz na neustálé zdokonalování činnosti orgánů státní arbitráže při zabezpečování správného a jednotného aplikování zákonodárství při rozhodování hospodářských sporů, posílení vlivu těchto orgánů na podniky, orga-

³⁷⁾ V nové Ústavě Svazu sovětských socialistických republik z roku 1977 jsou orgány státní arbitráže zakotveny v hlavě 20, čl. 163, podle kterého „Hospodářské spory mezi podniky, zařízeními a organizacemi rozhodují orgány státní arbitráže v mezích své pravomoci. Organizaci a způsob činnosti orgánů státní arbitráže stanoví zákon o státní arbitráži SSSR“.

nizace a instituce k zachovávání státní disciplíny, plnění plánovaných úkolů a smluvních závazků a též ke zvyšování úrovně řídicí práce orgánů státní arbitráže a přísného zachovávání zákonnosti v jejich činnosti. V tomto smyslu přijala rada ministrů SSSR dne 17. 1. 1974 usnesení O dalším zdokonalování organizace a činnosti orgánů státní arbitráže,³⁸⁾ kterým byl také nově zakotven Řád o státní arbitráži při radě ministrů SSSR.³⁹⁾

Novela legislativní úpravy státní arbitráže přinesla některé podstatné změny oproti úpravě stávající⁴⁰⁾ především v tom, že státní arbitráž byla přebudována v *jednotný svazově republikový systém* zahrnující tyto orgány:

- Státní arbitráž při radě ministrů SSSR, která je svazově republikovým orgánem (dále jen Státní arbitráž SSSR),
- státní arbitráže při radách ministrů svazových a autonomních republik,
- státní arbitráže při výkonných výborech krajských, oblastních a městských⁴¹⁾ rad poslanců pracujících.

Oproti dosavadní úpravě, na základě které byla státní arbitráž tvořena soustavou organizačně na sobě nezávislých arbitrážních orgánů, podřízených pouze příslušnému zastupitelskému orgánu nebo výkonnému orgánu státní moci, při kterém byly zřízeny, posílila úprava z roku 1974 ingerenci Státní arbitráže SSSR ve vztahu k činnosti všech ostatních arbitrážních orgánů (včetně arbitráží resortních) a zavedla dvojí podřízenost státních arbitráží republikových, které jsou na jedné straně podřízeny radě ministrů příslušné republiky a na druhé straně Státní arbitráži SSSR.

V čele Státní arbitráže SSSR stojí *hlavní arbitr* jmenovaný radou ministrů SSSR. Hlavní arbitr a jeho náměstci vedle řídicích funkcí vykonávají především dozor nad zachováváním zákonnosti v rozhodování orgánů státní arbitráže.

U Státní arbitráže SSSR se vytváří *kolegium*, jehož členy jsou hlavní arbitr SSSR, náměstci hlavního arbitra a ostatní vedoucí pracovníci státní arbitráže. Členy kolegia schvaluje rada ministrů SSSR. Kolegium má za úkol především projednávat základní otázky činnosti státních arbitráží, jejich rozhodovací praxe, posuzuje otázky praktického řízení v činnosti státních arbitráží, zabývá se proovrkou práce s kádry, především jejich výběrem, rozmísťováním, kolegiu předkládají zprávy o své činnosti státní arbitři a vedoucí pracovníci Státní arbitráže SSSR, hlavní arbitři státních arbitráží při radách ministrů svazových republik, posuzuje návrhy právních

³⁸⁾ SP SSSR 1974, No. 4, st. 19.

³⁹⁾ Řády o státních arbitrážích při radách ministrů svazových republik a ostatních nižších orgánech v soustavě arbitráže schvalují rady ministrů svazových republik po souhlasu Státní arbitráže při radě ministrů SSSR.

⁴⁰⁾ Řád o státní arbitráži při radě ministrů SSSR ze dne 17. 8. 1960, SP SSSR 1960, No. 15, st. 127; Řád o státní arbitráži při radě ministrů RSFSR a Řád o státních arbitrážích při radách ministrů autonomních republik, výkonných výborech krajských, oblastních a městských (Moskvy a Leningradu) rad poslanců pracujících RSFSR, SP SSSR 1960, No. 42, st. 206; obdobně v ostatních svazových republikách.

⁴¹⁾ Moskvy a Leningradu.

předpisů rozpracovaných Státní arbitráží SSSR, rovněž tak návrhy důležitých nařízení, instrukcí a usnesení.

K rozpracování vědecky zdůvodněných doporučení v otázkách organizace a činnosti orgánů státní arbitráže je u Státní arbitráže SSSR vytvořena *vědeckoporadní rada*, složená z předních vědců a vysoce kvalifikovaných specialistů. Složení vědeckoporadní rady schvaluje hlavní arbitr Státní arbitráže SSSR.

Pokud jde o úkoly Státní arbitráže SSSR (a analogicky též ostatních arbitrážních orgánů), vedle jurisdikční pravomoci, spočívající v zabezpečování ochrany majetkových práv a zákonných zájmů podniků, organizací a institucí při rozhodování hospodářských (předsmluvních a majetkových) sporů mezi těmito subjekty plní státní arbitráž podle Řádu tyto další hlavní úkoly:

- a) napomáhá zvyšování efektivnosti společenské výroby, upevňování hospodářského rozpočtu, rozvoji racionálních vztahů mezi podniky, organizacemi a institucemi, posílení úlohy smlouvy v jejich vztazích a rozvoji spolupráce při plnění národohospodářského plánu;
- b) při rozhodování hospodářských sporů aktivně působí na podniky, organizace a instituce k zachovávání socialistické zákonnosti a státní disciplíny při plnění plánovaných úkolů a smluvních závazků;
- c) řídí orgány státní arbitráže, dozírá nad zachováváním socialistické zákonnosti v jejich činnosti, nad jednotností a správností rozhodování hospodářských sporů všemi státními arbitrážemi, ale i arbitrážemi resortními;
- d) systematicky studuje a zevšeobecňuje poznatky z arbitrážní praxe a zpracovává na této bázi návrhy směřující k zdokonalování hospodářských vztahů a též k odstranění nedostatků v činnosti podniků, organizací a institucí;
- e) informuje radu ministrů SSSR o nejzávažnějších porušeních socialistické zákonnosti a státní disciplíny ze strany podniků, organizací a institucí při plnění plánovaných úkolů a smluvních závazků;
- f) vydává normativní instrukce nižším arbitrážním orgánům v otázkách praxe rozhodování sporů;
- g) zajišťuje mezinárodní vztahy s orgány státní arbitráže socialistických zemí;
- h) významné oprávnění přísluší Státní arbitráži SSSR na úseku legislativy. Do její pravomoci patří schvalování Základních podmínek dodávky jednotlivých druhů spotřebních výrobků, Základních podmínek dodávky jednotlivých druhů výrobků výrobně technického charakteru, Instrukcí o způsobu přejímky produkce výrobně technického charakteru a spotřebních výrobků z hlediska množství a jakosti, Pravidel projednávání hospodářských sporů státními arbitrážemi (po souhlasu s radami ministrů svazových republik), Řádu o rozhodování hospodářských sporů rozhodci;
- ch) poskytuje ministerstvům a resortům výklad pro aplikaci některých právních předpisů;

- i) svolává porady pracovníků orgánů státní arbitráže a arbitráží resortních, na kterých se posuzují zprávy o opatřeních ke splnění usnesení strany a vlády, projednávají se otázky aplikace platného zákonodárství při řešení hospodářských sporů a jiné důležité otázky praxe arbitráží.

Rozhodující část agendy arbitrážních orgánů však představuje rozhodování hospodářských sporů v *arbitrážním řízení*. Toto řízení se zahajuje na žádost zainteresovaných podniků, organizací a institucí nebo na návrh nadřízených orgánů, podaný v zájmu podřízených podniků, organizací a institucí. Jestliže má státní arbitráž podklady svědčící o porušení socialistické zákonnosti a státní disciplíny podniky, organizacemi a institucemi při plnění plánovaných úkolů a smluvních závazků, zahajuje řízení z vlastního podnětu.

Před projednáváním sporu u státní arbitráže musí strany prokázat, že učinily opatření směřující k bezprostřednímu vyřešení sporu. Pokud tak neučiní, arbitráž vrátí navrhovateli arbitrážní žádost.

Spory projednává arbitr spolu se zástupci stran. Spory se složitou problematikou mohou být projednány v tříčlenných komisích státních arbitrů, ustavených hlavním arbitrem. Státní arbitráž je oprávněna zastavit řízení ve věci, jestliže žadatel bez vážných důvodů nepředložil vyžádané doklady nutné k rozhodnutí sporu nebo se zástupce žadatele nedostavil na výzvu k arbitrážnímu jednání, přičemž by jeho neúčast bránila projednávání věci.

Cílem arbitrážního jednání je především vést představitele sporných stran ke smírnému řešení sporu. Jestliže by dohoda stran nebyla v souladu s právními předpisy, skutkovým stavem sporu nebo jestliže nedojde k dohodě, rozhodne státní arbitr. Stejně tak v případě, jestliže se spor projednával v nepřítomnosti jedné nebo obou stran.

Rozhodnutí Státní arbitráže SSSR v hospodářských sporech jsou konečná a závazná a musí být splněna povinnými subjekty.

Dozor nad zachováváním zákonnosti v rozhodování Státní arbitráže SSSR, ale i republikových arbitráží ve sporech, které projednávaly z příkazu Státní arbitráže SSSR, vykonává hlavní arbitr Státní arbitráže SSSR a jeho náměstci, kteří cestou dozoru na žádost stran nebo z vlastního podnětu prověřují správnost rozhodnutí těchto orgánů, včetně rozhodnutí hlavních arbitrů a náměstků hlavních arbitrů svazových republik ve sporech, jejichž účastníky jsou podniky, organizace a instituce svazové podřízenosti nebo z různých svazových republik.

Žádost o přezkoumání rozhodnutí může být podána oprávněnými subjekty ve lhůtě jednoho měsíce od vynesení rozhodnutí, podání žádosti má devolutivní účinky.

Hlavní arbitr Státní arbitráže SSSR a jeho náměstci mohou na základě výsledku přezkumného řízení ponechat napadené rozhodnutí beze změny, změnit nebo zrušit rozhodnutí, vydat nové rozhodnutí, postoupit věc k novému projednání původnímu nebo jinému orgánu státní arbitráže nebo zastavit řízení ve věci.

Rozhodnutí mohou být přezkoumána nejpozději do 1 roku ode dne jejich vynesení.

Vedle soustavy státních arbitráží, o kterých pojednává předcházející výklad, působí v Sovětském svazu v oblasti národního hospodářství dále *resortní arbitráže*, vytvářené při ministerstvech, resortech a jiných orgánech hospodářského řízení pro rozhodování hospodářských sporů mezi organizacemi v rámci příslušného resortu a tzv. *vnitropodnikové arbitráže*, zřizované ve velkých podnicích k řešení hospodářských sporů mezi chozraščotnými jednotkami.

IV.

ROZHODOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÝCH SPORŮ V OSTATNÍCH SOCIALISTICKÝCH ZEMÍCH

Výklad v předcházející části pojednával o problematice hospodářské arbitráže v těch socialistických zemích, ve kterých mají orgány státní arbitráže pevnou pozici v systému státních orgánů, přičemž jejich postavení je nadále posilováno a upevňováno, je kladen neustálý důraz na úkoly a funkce hospodářské arbitráže při řízení národního hospodářství a hledají se metody zdokonalování její činnosti.

Těžiště činnosti hospodářské arbitráže, zejména jejich nižších článků, spočívá v rozhodování hospodářských sporů, vznikajících mezi socialistickými organizacemi především při jejich hospodářské činnosti. Existence a úkoly hospodářské arbitráže jsou tak přímo vyvolány a ovlivněny potřebou řešit tyto spory.

V některých socialistických zemích však došlo ke změně ve způsobu rozhodování hospodářských sporů, i když původně patřila tato agenda do pravomoci hospodářské arbitráže. V současné době se jedná o Maďarsko a Jugoslávii.

V *Maďarské lidové republice* byla státní arbitráž zřízena v roce 1950. Až do zrušení v roce 1972 vyplývala právní úprava hospodářské arbitráže a arbitrážního řízení z Nařízení o hospodářských arbitrážních komisích a řízení před hospodářskými arbitrážními komisemi.⁴²⁾

Hospodářská arbitráž byla tvořena Ústřední hospodářskou arbitrážní komisí a hospodářskými arbitrážními komisemi v hlavním městě a v sídlech žup.⁴³⁾ Dozor nad arbitrážními komisemi vykonával ministr spravedlnosti.

Úlohou arbitrážních komisí bylo rozhodovat spory státních, družstevních a společenských organizací, vzniklé ze smluv uzavřených v rámci jejich

⁴²⁾ Nařízení maďarské revoluční dělnicko-rolnické vlády č. 15/1962 ve znění Nařízení č. 45/1967 o hospodářských arbitrážních komisích a řízení před nimi.

⁴³⁾ Před novelizací v roce 1967 byla státní arbitráž tvořena Ústřední státní arbitráží při radě ministrů a státními arbitrážemi při výkonných výborech rad hlavního města, žup a míst s právem župy. Existovaly současně resortní a družstevní arbitráže, které byly novelou zrušeny.

hospodářské činnosti a z jiných vztahů občanskoprávního charakteru, jakož i jiné spory, které podle ustanovení právních předpisů patřily do řízení před hospodářskými arbitrážními komisemi.

V souvislosti se zaváděním nového systému plánování a řízení národního hospodářství v Maďarsku se v soustavě arbitrážních orgánů a jejich činnosti začaly objevovat ve značné míře prvky judikalizace a převládat elementy soudních orgánů. Vývojové tendence naznačovaly, že se zavedením ekonomické reformy dojde též ke změně charakteru hospodářské arbitráže. Důsledkem těchto tendencí byla legislativní úprava spočívající ve vydání nového zákona o organizaci soudnictví,⁴⁴⁾ který zrušil hospodářské arbitrážní komise. Namísto hospodářské arbitráže s platností od 1. 1. 1973 rozhodují hospodářské spory mezi organizacemi soudy. K tomuto účelu byla zřízena *hospodářská kolegia* u Nejvyššího soudu Maďarské lidové republiky a u oblastních soudů.

Obdobný systém rozhodování hospodářských sporů existuje v současné době v *Jugoslávii*, kde rovněž vznikla podle sovětského vzoru hospodářská arbitráž, která však byla zrušena již v roce 1954. Toto opatření bylo především důsledkem přechodu k tzv. samosprávnému socialistickému hospodářskému systému, spojeného se zrušením centrálního systému řízení národního hospodářství, zrušením státního socialistického vlastnictví a přechodem k vlastnictví podnikovému. Byl rovněž zrušen ústřední systém plánování národního hospodářství a tento byl nahrazen systémem společenských plánů.

Rozhodování hospodářských sporů mezi organizacemi přešlo do pravomoci hospodářských soudů, které jsou specifickými soudy jednotné soudní soustavy. Hospodářskými soudy jsou:

- a) Nejvyšší hospodářský soud Jugoslávie,
- b) vyšší hospodářské soudy republik,
- c) krajské hospodářské soudy.

Pro tento systém je charakteristická dvoustupňovost. Do pravomoci hospodářských soudů patří rozhodování hospodářských sporů a dalších záležitostí, majících význam pro národní hospodářství, přičemž bližší určení pravomoci je uvedeno jak v zákoně o hospodářských soudech, tak v soudním řádu.

V první instanci rozhodují spory krajské hospodářské soudy, není-li dána příslušnost vyšších hospodářských soudů republik. Tyto soudy vedou také podnikový rejstřík.

Rozhodnutí vydaná v první instanci krajskými hospodářskými soudy přezkoumávají vyšší hospodářské soudy republik; obdobně Nejvyšší hospodářský soud Jugoslávie přezkoumává rozhodnutí vydaná v první instanci vyššími hospodářskými soudy republik.

Řízení před hospodářskými soudy probíhá podle ustanovení občanského soudního řádu, pokud ovšem nestanoví zvláštní předpisy jinak. Charakteristickým rysem řízení, na rozdíl od obecných soudů, je požadavek rych-

⁴⁴⁾ Zákon č. IV/1972; soudní řízení je upraveno v nařízení č. 16/1972.

losti a efektivnosti. Soud rozhoduje v senátě, složeném zpravidla z jednoho soudce a dvou přísedících.

K celistvosti výkladu o hospodářské arbitráži a způsobu rozhodování hospodářských sporů v socialistických zemích je nutné se zmínit o Kubě a Mongolsku. V obou těchto zemích existují orgány hospodářské arbitráže.

Na Kubě působí státní arbitráž v podobě Národní arbitrážní komise, zřízené v roce 1962. V jejím čele stojí předseda, jmenovaný a odvolávaný prezidentem republiky. Vedle předsedy jsou členy této komise stálí zástupci ústředních orgánů. Za administrativní činnost Národní arbitrážní komise odpovídá její tajemník.

Úkoly Národní arbitrážní komise se koncentrují pouze na rozhodování hospodářských sporů mezi státními a družstevními organizacemi, podřízenými různým ministerstvům nebo jiným ústředním orgánům. V arbitrážním řízení se komise řídí arbitrážním řádem, který sama vydává.⁴⁵⁾

V *Mongolské lidové republice*, obdobně jako v některých jiných socialistických státech je státní arbitráž zřízena při radě ministrů, přičemž v její organizaci a činnosti jsou uplatněny obdobné principy, známé z výstavby arbitrážních orgánů v SSSR. Do soustavy arbitrážních orgánů patří Státní arbitráž při radě ministrů MoLR, která je ústředním orgánem státní arbitráže a státní arbitráže při výkonných správách ajmakových a městských churalů lidových zástupců.⁴⁶⁾

ФРАНТИШЕК КЛИМЕШ

Хозяйственный арбитраж в социалистических странах

РЕЗЮМЕ

Цель статьи состоит в изложении основных аспектов проблематики хозяйственного арбитража в социалистических странах, главным образом с точки зрения образования арбитражных органов, их места, характерных черт, организации, задач, компетенции и важнейших принципов арбитражного производства.

Это — работа, в которой с учетом ее объема невозможно было подробно и комплексно изложить указанную проблематику, а скорее всего имелось в виду дать цельное представление о важнейших правовых аспектах проблематики, с тем чтобы создать общую картину рассмотрения и разрешения хозяйственных споров между социалистическими организациями органами хозяйственного арбитража (эventуально о других способах рассмотрения и разрешения хозяйственных споров).

Систематика работы подразделяется на четыре раздела.

I. Образование арбитражных органов

Органы арбитража в социалистической общественной системе существуют уже более пятидесяти лет; впервые появились они в 1922 году в Советском Союзе в условиях

⁴⁵⁾ Vztahuje se i na řízení před resortními arbitrážními komisemi, které byly vytvořeny souběžně s Národní arbitrážní komisí.

⁴⁶⁾ Právní úprava arbitráže je zakotvena v Nařízení o státní arbitráži při radě ministrů MoLR, schváleného usnesením rady ministrů MoLR č. 24 z roku 1977 a v Nařízení o státních arbitrážích při výkonných správách ajmakových a městských churalů lidových zástupců, schváleného radou ministrů MoLR pod č. 40 z roku 1977.

перехода к новой экономической политике. В остальных социалистических странах органы арбитража появляются на рубеже 40-х и 50-х годов, постепенно образуя две основных систем. Первая — характерна тем, что арбитражные органы различных ступеней создавались при центральных исполнительных органах и при территориальных органах государственной власти, другая же представляет собой единую систему арбитражных органов.

II. Характерные черты государственного арбитража

С момента своего зарождения проблематика государственного (хозяйственного) арбитража весьма часто служила предметом теоретико-правовых, а также политических дискуссий, в частности в отношении характера этого органа. Исследуя данную проблематику необходимо учесть прежде всего политико-экономические условия, в которых следует отыскивать корни образования арбитражных органов, а тем самым и на основные характерные черты. К этим условиям относятся: наличие государственной социалистической собственности, центральное планирование и управление народным хозяйством, задачи при осуществлении хозяйственно-организаторской функции социалистического государства, необходимость разрешения противоречий, проистекающих главным образом из отношений, складывающихся на более хозяйственных договоров. Хозяйственный арбитраж — специальный орган, отличающийся от других государственных органов, для которого характерны специальная организация и положение, порядок разрешения споров, специфические методы деятельности и правомочия.

III. Современная правовая регламентация организации, положения задач и юрисдикционных полномочий хозяйственного арбитража в социалистических странах

В этом разделе охвачены вопросы регулирования и развития арбитражных органов в БНР, ЧССР, ГДР, Польше, СРР, СССР, значит в странах, в которых органы хозяйственного арбитража занимают прочное место в системе государственных органов, которые и впредь укрепляются. В последнее время была проведена правовая регламентация в Польше и особенно в СССР, где государственный арбитраж преобразовался в единую союзно-республиканскую систему. Из содержащегося в данном разделе изложения вытекает, какие признания являются общими для арбитражных органов в отдельных странах, чем отличаются положение, природа, задачи арбитража и на каких принципах основано арбитражное производство.

IV. Рассмотрение и разрешение хозяйственных споров в других социалистических странах

Хозяйственный арбитраж не во всех социалистических странах сохранил за собой роль специального органа, учрежденного с целью выполнения задач в сфере народного хозяйства, в частности при разрешении хозяйственных споров между социалистическими организациями и при обеспечении и контроле задач, вытекающих из народнохозяйственных планов. В Венгрии и Югославии арбитражные органы были упразднены, а рассмотрение и разрешение хозяйственных споров было отнесено к компетенции судов. В этом же разделе в краткости сказано о рассмотрении и разрешении хозяйственных споров в Монголии и в Кубинской республике. В обоих указанных странах это поручено хозяйственному арбитражу.